

Religiooni patopsühholoogia

Avatud Ülikool 2009
Lembi Riistan

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Kuidas lapsed usust mõtlevad?

- ◆ Millal on laps valmis astuma uuele mõistmistasandile?
- ◆ Oluline on teada, kuidas areneb laste mõtlemine teistes valdkondades, sest usuline mõtlemine ei erine kvaliteedilt "tavamõtlemisest"

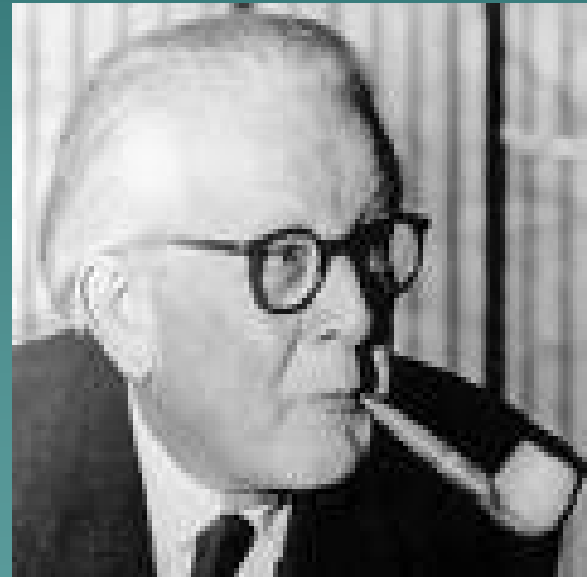
Harms (1944): usulise kasvamise 3 tasandit

- ◆ Muinasjuttude tasand (3-6 a)
- ◆ Realistlik tasand (7-12 a)
- ◆ Individualistlik tasand (alates 12 a)

- ◆ Kõik lapsed ei jõua kolmandale astmele
- ◆ Usulise arengu tempo on aeglasem

Jean Piaget:

laste 4 põhilist arenguastet

- ◆ Sensomotoorne periood (sünnist 1,5 – 2 a) – nende maailm keskendub füüsilisele rahulolule
- ◆ Operatsioonide-eelne periood (ca 2-7 a) – hakkavad kasutama sümboleid.
Egotsentrilisus. Ei suuda loogiliselt arutleda.

Jean Piaget:

- ◆ Konkreetsete operatsioonide periood (ca 6-12) – areneb loogiline mõtlemine, enesekesksus väheneb.
- ◆ Formaalsete operatsioonide periood (ca 12-16) – võimeline mõtlema abstraktsetes kategooriates, püstitama hüpoteese ja neid kontrollima.

Piaget' kriitika

- ◆ käsitleb täiskasvanud inimese tunnetustegevust liiga kitsapiirilisel
- ◆ Kognitiivne areng on midagi enam kui formaalsete operatsioonide taseme saavutamine
- ◆ Perry: üliõpilaste arutlusvõime läbib õpingute kestel tervelt 9 vaheastet
- ◆ Vaimset arengut mõjutavad ka soolised iseärasused
- ◆ Inimese areng sõltub väga olulisel määral sotsiokultuurilisest keskkonnast

Ronald Goldman

- ◆ Intervjueeris 200 inglise last erinevatest vanusegruppidest
- ◆ 3 piiblilugu ja 3 näidatud pilti
- ◆ Tõestas, et usuline mõtlemine järgib Piaget´ skeemi
- ◆ Intellektuaalselt andekamad jõudsid ühelt astmelt teisele kiiremini

Goldmani klassifikatsioon

1. Intuitiivne usuline mõtlemine
2. Vaheaste intuitiivse ja konkreetse Usulise mõtlemise vahel

Goldmani klassifikatsioon

3. Konkreetne operatsioonaalne usuline mõtlemine
4. Vaheaste konkreetse ja abstraktse usulise mõtlemise vahel
5. Abstraktne usuline mõtlemine

Järeldused Goldmani katsest

- ◆ Suhtumiste kujundamine – kuivõrd on see üldse võimalik?
- ◆ Ülioluline materjali valik vastavalt konkreetsele eale
- ◆ Abstraktse mõtlemiseni jõudmine tähendab suure tõenäosusega konflikti
- ◆ Vajalik diskussioon

Normaalne inimene

- ◆ suhtub iseendasse asjalikult, peab ennast selliseks, nagu ta on tegelikult
- ◆ on huvitatud sellest, et kasutada oma võimeid nii hästi ja täielikult kui võimalik
- ◆ on iseendaga kooskõlas, suudab lepitada endas vastandlikke soove
- ◆ on iseseisev, võimeline ise oma elu üle otsustama
- ◆ tajub ja hindab tegelikkust asjalikult, nii nagu see on, mitte lastes end segada oma lootustest ja kartustest
- ◆ on elu olukordade peremees – võimeline töötama, õppima, looma asjalikke, sõbralikke suhteid erinevate inimestega; omab väljakujunenud tundmusi, valdab emotsioone.

Intellektipuudega isikul on:

1. peaaju orgaaniline kahjustus – saadud enne 3. eluaastat
2. tunnetustegevuse häired
3. tunnetustegevuse häired on püsivad

Intellektipuude põhjused

1. Pärilikud tegurid:

- Kromosoomihäired (nt Downi tõbi)
- Ühest geenist tingitud häired
- Mitmest tegurist tingitud seisundid:
  - a) lähisugulaste hulgas esineb alaarengut
  - b) päriliku komponendiga psühhoosid
  - c) autism
  - d) skisofreenia

Downi sündroom

- ◆ Põhjustajaks 22. kromosoomi trisoomia – liigne kromosoom
- ◆ Haiguse sagedus 1:600-800 vastsündinu kohta
- ◆ Iseloomulik välimus
- ◆ Vaimne alaareng
- ◆ Immuunsüsteemi häired
- ◆ Risk sünnitada Downi sündroomiga laps suureneb vanemate (eriti ema) vanuse kasvades

Intellektipuude põhjused:

2. Prenataalsed (sünnieelsed) põhjused:

- Alkoholi ja uimastite tarbimine
- Raseduse ajal põetud haigused (punetised, toksoplasmoos). Ravimite tarvitamine, toksiliste ainete mõju. Füüsilised traumad.
- Rasedusega seotud häired (rasedustoksikoos, ema suhkurtõbi, kõrgvererõhutõbi, enneaegsus, ülekanutus, mitmikrasedus).

Intellektipuude põhjused:

3. Sünnitusega seotud häired:

- ◆ Sünnituskomplikatsioonid (vastsündinu ajuverevalum, hapnikuvaegus või –puudus sünnitusel, pikaleveninud sünnitus).
- ◆ Põletikud (vastsündinu sepsis või meningiit, lootevee enneaegsest puhkemisest tingitud põletik)
- ◆ Vastsündinuperioodi häired (vastsündinu ikterus - hüperbilirubineemia, vastsündinu madal veresuhkru tase – hüpoglükeemia, vastsündinu respiratoorse düstressi sündroom – RDS)

Intellektipuude põhjused:

4. Postnataalsed ehk sünnijärgsed:

- ◆ Põletikud (meningiit, entsefaliit)
- ◆ Muud aju kahjustavad tegurid (ajukasvaja, peatrauma, uppumine)
- ◆ Psühhoosid, mil puudub pärilik taust (autism, skisofreenia, muu)

Psühhiaatrias defineeritakse intellektipuet:

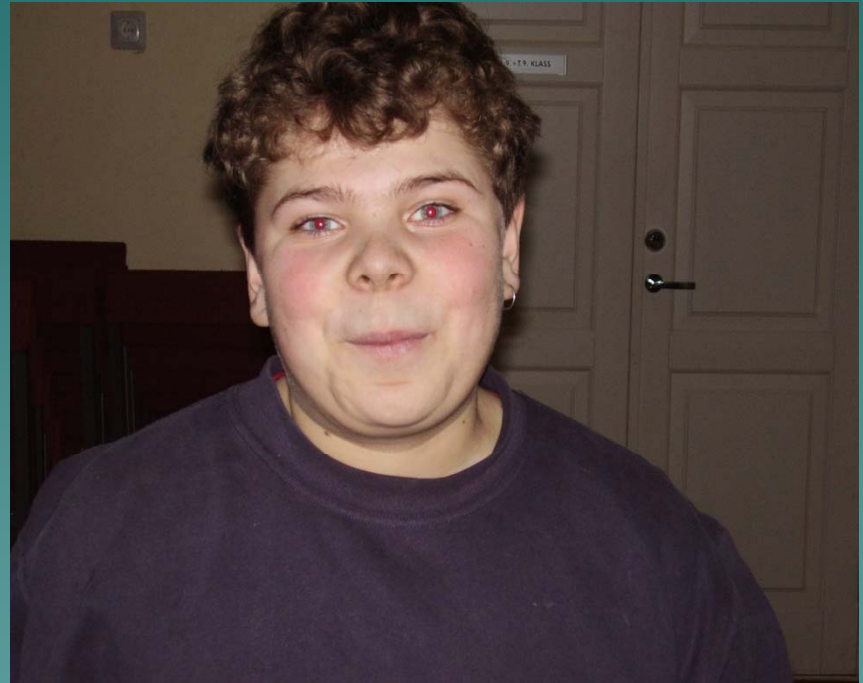
- ◆ Kerge vaimne alaareng (*mild mental retardation*) – F70 (IQ testide tulemused vahemikus 50-69)
- ◆ Mõõdukas vaimne alaareng (*moderate mental retardation*) – F71 (35-49)
- ◆ Raske vaimne alaareng – F72 (20-34)
- ◆ Sügav vaimne alaareng – F73 (alla 20)

Millega meil tegemist on?

- ◆ Vaimupuue on intellekti puudulik või peetunud areng, mida iseloomustab oskuste puudulik areng. Sellega kaasneb kõigi intelligentsuse tasandite – tunnetuse, kõne, motoorika ja sotsiaalse suhtlemise madal tase. Võib kaasneda ka mõni muu vaimne või füüsiline häire (3-4 x sagedamini kui populatsioonis üldiselt).
- ◆ Vaimupuudega isikutel on suurem risk saada ekspluateeritud ja/või füüsiliselt/seksuaalselt kuritarvitatud. Neil on nõrgenenud sotsiaalse adaptatsiooni võime, kuigi kerge vaimupuudega isikuil ei pruugi see soodsas sotsiaalses miljöös olla silmatorkav.

Intellekt on

võime mõista
maailma,
mõelda
ratsionaalselt ja
vajadusel
efektiivselt
ressursse
kasutada.

L. Thurstone:

Intelligentsuse moodustavad 7 primaarvõimet:

- ◆ verbaalne arusaamine
- ◆ kõne voolavus
- ◆ numbriline võimekus
- ◆ ruumiline võimekus
- ◆ mälu
- ◆ tajuvõimekus
- ◆ loogiline mõtlemine

Intellekti taseme hindamine

- ◆ Intellekti taseme hindamine peab baseeruma mitmekülgisel objektiivsel kättesaadaval infol, hõlmates
- ◆ 1) kliinilise uurimise andmeid
- ◆ 2) adaptiivse käitumise taset (arvesse võttes kultuuritausta)
- ◆ 3) psühhomeetriliste testuuringute tulemusi.

Vaimse arengu hindamine peab põhinema võimete globaalsel hindamisel, mitte tuginema ainult mõne üksiku psüühikavaldkonna või oskuste taseme hinnangule.

IQ

IQ tuleb määrata, lähtudes standardiseeritud ja individuaalselt kasutatavatest intelligentsustestidest, milles on arvestatud

- ◆ kohalikke kultuurinorme
- ◆ isiku taset
- ◆ spetsiifilisi lisapuudeid, nt ekspressiivse kõne probleemid, kuulmiskahjustus, kehalised puuded.

Kerge intellektipuue

- ◆ Omandavad keele mõningase viivitusega, kuid enamik on võimelised kasutama keelt igapäevaelus, osalema vestluses ja kliinilises intervjuus.
- ◆ Enamus neist on saavutanud
  - täieliku iseseisvuse eneseteenindusel (söömine, pesemine, riietumine, puhtuse pidamine)
  - praktilised ja koduse tegevuse oskused
  - nende oskuste kujunemise tempo on normist tunduvalt aeglasem.

Kerge intellektipuue

- ◆ Välimus?
- ◆ Põhilised raskused:
koolihariduse omandamisel on enamusel suuri probleeme eneseväljenduse, lugemise ja kirjutamisega, kuid tõhusal abistamisel võib täheldada võimete tunduvat arengut ja puudulikkuse kompenseerimist. Keeleliste väljendite ja neist arusaamise hilisem areng, ka ekspressiivse kõnega seotud probleemid võivad püsima jääda ka täiskasvanueas ja takistada iseseisvuse arengut.

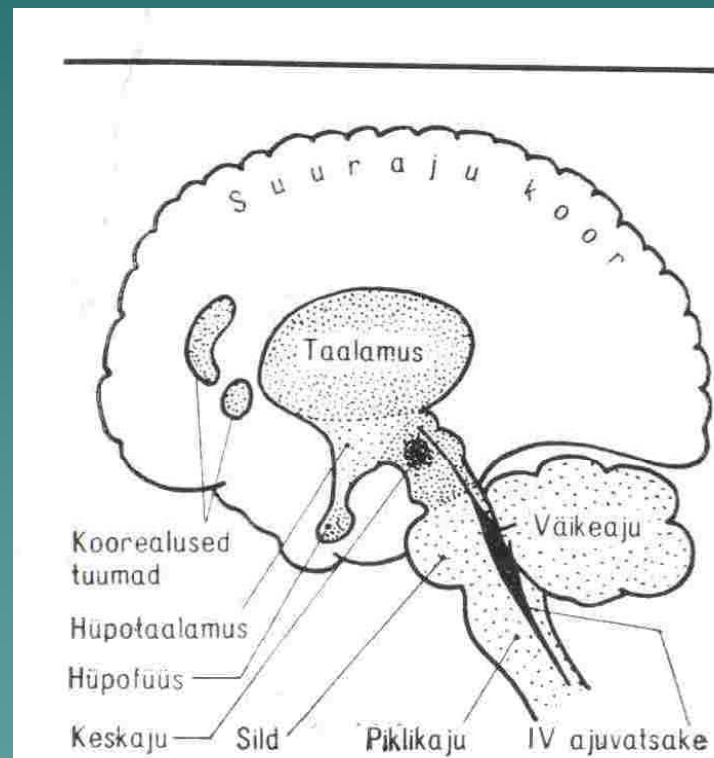

Kõne

- ◆ Bioloogiliselt (geneetiliselt) ei ole inimese kõnevõime päritav, küll aga on inimesel bioloogilised eeldused kõnelema õppida. Need eeldused on:
  1. normaalselt arenenud kesknärvisüsteem
  2. kahjustamata meeleorganid
  3. kahjustamata perifeersed kõneorganid.
- ◆ Puudulik areng või kahjustus ükskõik millises nimetatud lülis põhjustab kõnepuude – omandatud või arengupuude.

Peaaju struktuur

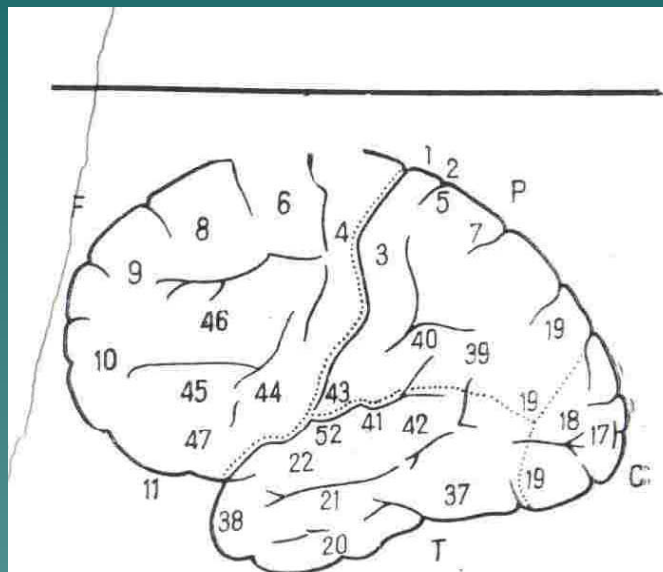
- ◆ Suuraju koor on meie KNS kõrgeim osa, 2-4 mm paksune hallaine kiht, mis katab mantlisarnaselt peaaju mõlemad poolkerasid. Suuraju koor sisaldab ca 14 miljonit närvirakku, pindala on käärude ja vagude tõttu kuni 2500 kuupsentimeetrit. Ajukoore all paikneb närvirakkude aksonitest koosnev valgeaine, aksonid juhivad erutust ajukoore, selle ühest piirkonnast teise ja koorest KNS allpool asuvatesse osadesse.

Joon. 7. Peaaju struktuuri skeem.

Peaaju struktuur

- ◆ Väljas 44 paikneb motoorne kõnekeskus (Broca keskus). Selle vigastuste korral pole inimene võimeline sõnu hääldama (motoorne afaasia)
- ◆ 40. välja kahjustuse korral kaob kirjutamisvõime, kuigi käe kõik teised liigutused säilinud
- ◆ 42. välja (Wernicke keskus) kahjustuse korral kaob kõne mõistmise võime (sensoorne afaasia).

Joon. 8. Inimese suuraju koore struktuuri skeem.

Suuraju vasaku poolkera välispinnal on punktiiridega märgitud: F — frontaal- e. otsmikusagar; P — parietaal- e. kiirusagar; T — temporaal- e. oimusagar ja O — oksipitaal- e. kuklasagar. Arvudega on tähistatud suuraju koore tsütoarhitektoonilised väljad Brodmanni järgi, nende funktsioone on kirjeldatud tekstis.

Kus täpselt asuvad ajus kõnekeskused?

- ◆ Neuroloog **Headi** seisukohad (1983) lokalisatsiooni suhtes on järgmised:
- ◆ ajus ei ole olemas kõne, kirjutamise, lugemise ega teiste verbaalse käitumise vormide keskusi, kuid on olemas ajupiirkonnad, mille kahjustus kutsub esile sümboolse väljenduse puuded.
- ◆ ajukahjustused (nende koht) mõjutavad kõneprotsesside sooritamist erinevalt, mistõttu kõnepuue avaldub erinevate kliiniliste sümptomite kujul.

Keelepuuded

- ◆ Kannatab keelesüsteem: alakõne ja afaasia. Keelesüsteem on omandamata või puudulikult omandatud. Keelevaist (keele süsteemi ja normi ebateadlik tunnetamine) puudulik.
- ◆ *Intellektipuuetega lastel on baassõnavara väike, mõtete väljendamise täpsus kannatab, seosed sõnade vahel vähesed. Suured probleemid sünonüümide kasutamisel, ülekantud tähenduse mõistmisel, metafooride, võrdluste mõistmisel, mõistatuste lahendamisel.*

Kõne realiseerimispuuded

Keelesüsteem otseselt ei kannata, kuid kõne produtseeritakse moonutatult

- ◆ häälikute asendamine: pleier – preiel, vanilje – valine),
- ◆ häälikute moonutamine (näiteks k asemel t – pätapitt)
- ◆ kogelus.

Lalin on erakordselt oluline!

- ◆ Normaalne laps omandab silbimoodustamise oskuse esimese eluaasta teisel poolel – lalinaperioodil. Lalisema hakkavad kõik motoorse kõnekeskuse kahjustuseta lapsed. Intellektipuueteega lastel lalin hilineb, piiratult areneb see ka teistel arenguhälvetega lastel. Siit algavad keelesüsteemi omandamise raskused.
- ◆ Professor Karl Karlep juhib tähelepanu sellele, et normeeritud koolisilp ei ole loomulik hääldusüksus. Hääldamise ja lugemise õpetamisel on otstarbekas lähtuda reaalsest liigendamise kōnevoolus (seega mitte *leh-mad*, vaid häälimine: *l-e-h-m-a-d*).

Düsgraafia - kirjutamisraskused

- ◆ Vihma piisat krabisit plekatsel ja tuul hunndas majadevahel.
- ◆ Prouad kantsid nahk kinntaid ja tkk kongudga saapaid.
- ◆ Linas on ükks maalune jala kaiate tunnel.
- ◆ Joutsin silma harstile õikest aiast veerrand tunndi hilliem.

Düsleksia - lugemisraskused

- ◆ Sageli püüavad aimata, kuid puuduliku keelevaistu tõttu ei suuda, lugemise tulemuseks sageli absurdseid sõnu, millega omakorda kaasnevad tekstimõistmisraskused.

Nt inglise keeles sõna **obstainer** tõlge – *lugemisraskuste tõttu esinesid lisaks õigele sõnale, „karsklane“ variandid „krantslane“, „marslane“ ja „kaslane“.*

Intellektipuude puhul kannatab keelesüsteem päris kindlasti!

Kui kõnemõistmine on puudulik ja eneseväljendusoskus piiratud, **ei omanda** laps koolinõuete täitmiseks vajalikku **lugemisoskust**; kui lugemisoskus pole välja kujunenud ega sorav, ilmnevad suured raskused näiteks **matemaatika** tekstülesannete mõistmisel (korda rohkem, võrra rohkem, võrra vähem; juurde, ära) ja veel enam edaspidi, kui õppekavasse lisanduvad jutustavad ained. Siis on **õpiraskus** juba välja kujunenud, õppimine käib lapsele üha enam üle jõu, kaasneb edutus, sageli tõrjutus, õpetajate kannatamatus, tihti ka vanemate meelepaha, vastumeelsus kooli suhtes, popitamine, kambad ja päris tihti ka kuritegevus.

Erimetoodika

- ◆ Noobid (Karl Karlep)
- ◆ Tekstide lihtsustamine
- ◆ Lausemallide andmine
- ◆ Spetsiaalsed võtted jutustama õpetamisel
- ◆ Näitlikustamine kõigis ainetes, eriti algklassides
- ◆ rohked õppekäigid ja vaatlused
- ◆ õpitava seostamine konkreetsete asjade/nähtuste ja isiklike kogemustega
- ◆ eriained õppekavas: eluõpetus, kõneravi; individuaalõppekavad.
- ◆ Professionaalne tööõpetus (puu- ja metallitöö; õmblemine, kudumine)
- ◆ 10., kutse-eelse ettevalmistuse klass (koostöös Kutsehariduskeskusega)

Kerge intellektipuudega isikud...

- ◆ on võimelised kvailfitseerimata ja poolkvalifitseeritud tööks. Kerge alaareng ei kujuta endast probleemi sotsiokultuurilises kontekstis lihtsate abstraktsioonide tegemisel.
- ◆ Probleemid enesehinnanguga (liiga kõrge / liiga madal)
- ◆ Probleemid huumori ja mitteverbaalsete väljendusviiside mõistmisega
- ◆ Normiga võrreldes kergemini mõjutatavad
- ◆ Oma võimete hindamisel sageli ebaadekvaatsed
- ◆ Suurem risk saada füüsiliselt/seksuaalselt kuritarvitatud
- ◆ Mõnedes valdkondades (kunst, näitlemine, sport) võivad olla vägagi edukad

Erikool? Poolt:

- ◆ Kerge intellektipuudega laps algklassides ise oma tööd planeerida ei suuda
- ◆ Tavakoolis jääb sageli "kahe silma vahele"
- ◆ Vanemad ei suuda (ei oska) sageli piisavalt aidata
- ◆ Kas tahame erivajadustega lapsest kasvatada töötegitajat või sotsiaalabi palujat?
- ◆ Erikoolis õpitulemused paremad, sest õpe jõukohasem
- ◆ Klassid väiksemad, individuaalse abistamise võimalus suurem
- ◆ Omavaheline suhtlus sõbralikum – eripärasid aktsepteeritakse kergemini
- ◆ Hälviklaps tavaklassis segab klassi tööd
- ◆ Tavakooli integreerimine – mittemidagitegemise soodustamine???

Erikool? Vastu:

- ◆ Ühiskonna negatiivne suhtumine
- ◆ Suletud kogukonna probleem
- ◆ Väga piiratud ulatuses edasiõppimisvõimalused
- ◆ Liiga kergesti saavad häid hindeid?
- ◆ Internaadiprobleem maakohtades – on parem, kui algklasside laps elaks kodus

Mõõdukas intellektipuue

- ◆ *Mõistuslik areng ja kõne formeeruvad aeglaselt ning saavutused neis valdkondades on piiratud. Koolitöö edukus on piiratud, kuid mõned on võimelised omandama põhioskused lugemises, kirjutamises ja arvutamises.*

Mõõdukas intellektipuue

- ◆ Toimetulekukooli riiklik õppekava seal toimuva toimetulekuõppega on mõeldud nendele hariduslike ja/või arenguliste erivajadustega lastele ja noorukitele, kelle arenguhälve on ühes või mitmes valdkonnas nii ulatuslik, et pole võimalik rakendada abiõppe õppe- ja ainekavasid.
- ◆ Mõõduka vaimupuudega laste grupp on väga erinev. Enamik võib saavutada visuaal-praktilistes tegevustes kõrgema taseme kui verbaalselt; teised on praktilises tegevuses oluliselt saamatamad, kuid neile meeldib sotsiaalne suhtlemine ja lihtne vestlus.

Raske intellektipuue

- ◆ Üldjoontes sarnaneb mõõduka vaimse alaarenguga, eriti selle madalama tasemega. Enamusel on olulisi motoorikahäireid või neuroloogilisi puudeid, mis viitavad kesknärvisüsteemi kliiniliselt olulisele kahjustusele või arenguhäirele.

Sügav intellektipuue

- ◆ Nende IQ on alla 20 ja neil on oluliselt piiratud võime aru saada ning täita nõudmisi ja korraldusi.
- ◆ Enamik neist
  - ei suuda liikuda või on tugevasti piiratud liikumisega
  - on võimetud kontrollima oma põie ja pärasoole tegevust
  - on võimelised ainult väga algetes vormides mitteverbaalselt suhtlema
  - on vaid vähesel määral võimelised või pole üldse mitte võimelised hoolitsema oma põhivajaduste eest
  - vajavad pidevat abi ja hooldust.

Tavaliselt kaasneb raske neuroloogiline või kehaline anomaalsus, mis mõjustab liikuvust (epilepsia, kuulmis- ja nägemispuuded).

Intellektipuue ja religioon: 11-13 a

Miks Jeesus kive leivaks ei muutnud?

- *Kive ei saa üldsegi süüa*
- *Viisakalt tuleb küsida*
- *Tal ei olnud veel kõht väga tühi*
- *Äkki oli tal meelest läinud, kuidas võlutakse*
- *Ta ei tahtnud kiusajale näidata, kuidas võlutakse, muidu see teeb järele*

16-19 a:

- *Ta ei tahtnud järele anda, muidu oleks olnud nii, et teeb, mida teine käseb*
- *Tahtis tõestada, et suudab toiduta vastu pidada*
- *Ta läkski kõrbesse paastuma*
- *Kõrbes oleks pidanud vähemalt midagi jooma. Toiduta on võimalik vastu pidada, kuid mitte veeta. Seepärast see ei tundu mulle kuigi võimalik.*
- *Ta pani oma tahtejõudu proovile.*

Väepealiku sulase tervendamine

Kuidas sai haige terveks, kui Jeesus tema juures ei käinudki? (11-13 a)

- *Ta saatis kellegagi rohtu ja haige võttis seda ja sai terveks*
- *Arst saab telefoni teel ka õpetada*
- *Võib-olla haige ei olnudki haige*
- *Vahepeal käis keegi teine arst*

16-19 a:

- Jeesus tundis haiguse tundemärgid kirjelduse järgi ära ja sai aru, et asi ei ole tõsine ja ütles, et mees saab terveks
- On idamaiseid ravikunste, kus haigusi ravitakse nende peale kaugelt mõeldes
- Kui inimene midagi väga usub, siis need asjad lähevad mõnikord täide

Mida saame järeldada?

- ◆ 11-13-aastased intellektipuudega lapsed vastasid nagu Goldmani katse 5-7-aastased (konkreetne op. mõtl.)
- ◆ 16-19-aastased olid Goldmani järgi konkreetse ja abstraktse usulise mõtlemise vaheastmel. Väga tugevad seosed isikliku kogemusega.

ÄRA VAHI OMA LIGIMESE NAIST!

10 käsku

- Mõistetakse lähtuvalt omaenda elukogemustest
- Jumalaga seotu jääb kaugeks, kui puudub isiklik seos

Probleemid abstraktsete teemade mõistmisega

- Tähendamissõnad
- Metafoorid
- Mõistatused
- Mõisted, mida on raske näitlikustada
- Teemad, mis ületavad nende elukogemuse piirid

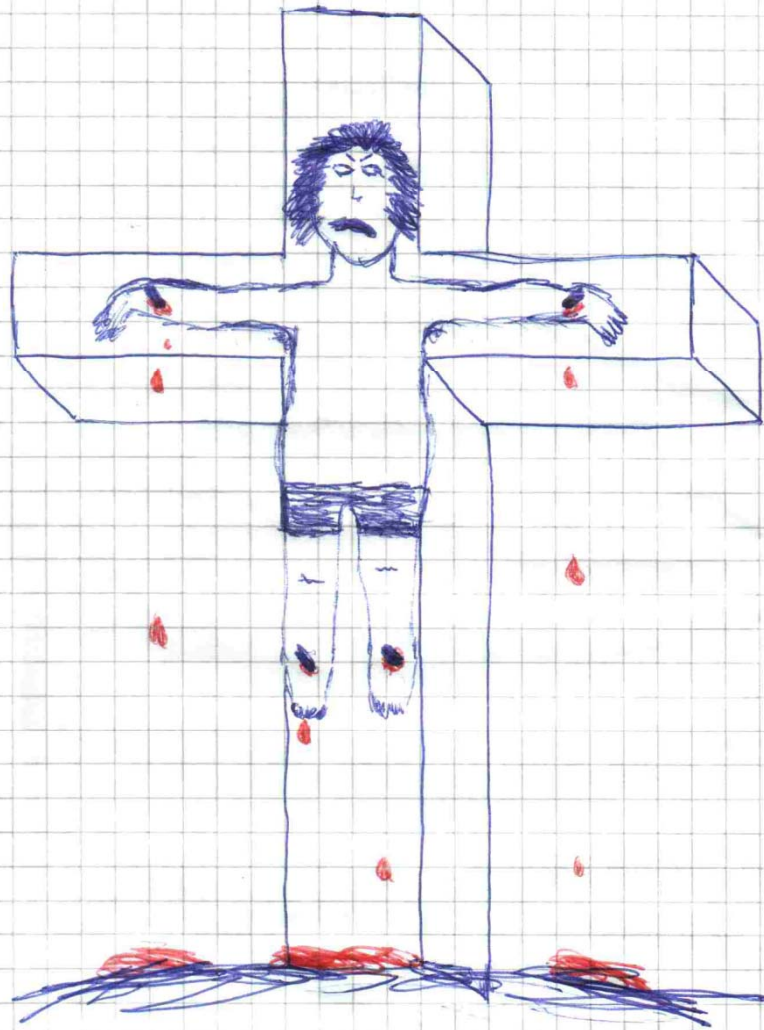

Äärmused

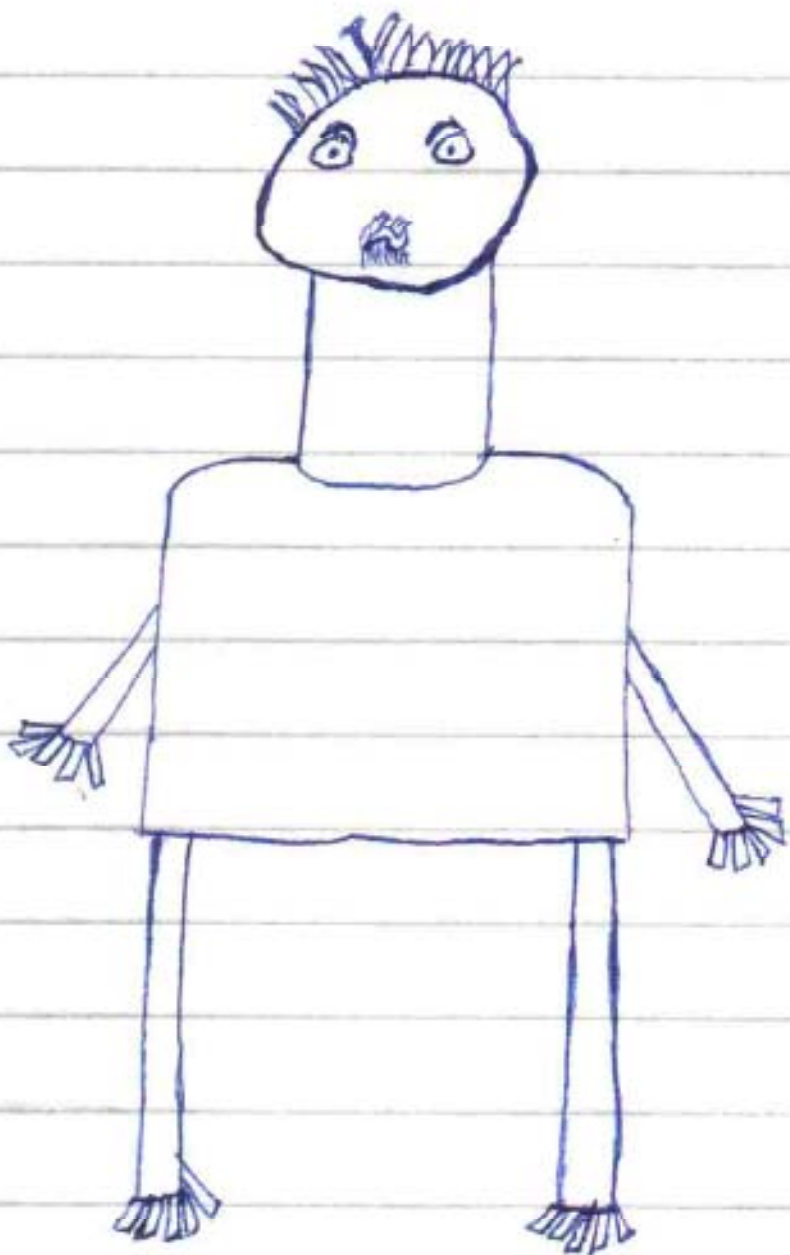
- ◆ Raske uskuda armastavat Jumalat, kui ollakse kogunud vaid halvaks panu
- ◆ Haaravad kontekstist üksikuid fakte ja tõlgendavad neid vääralt
- ◆ Mõtlemine väga jäik

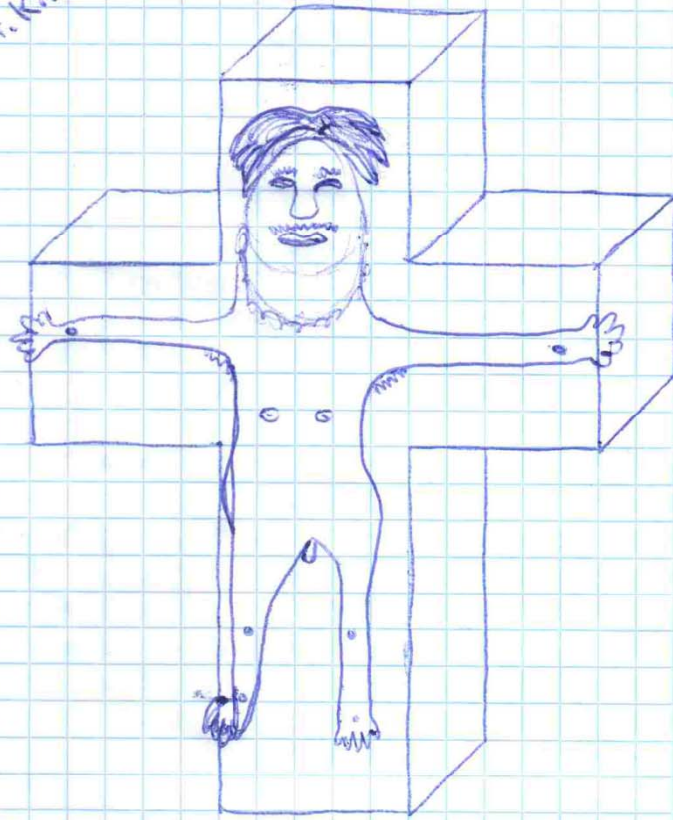

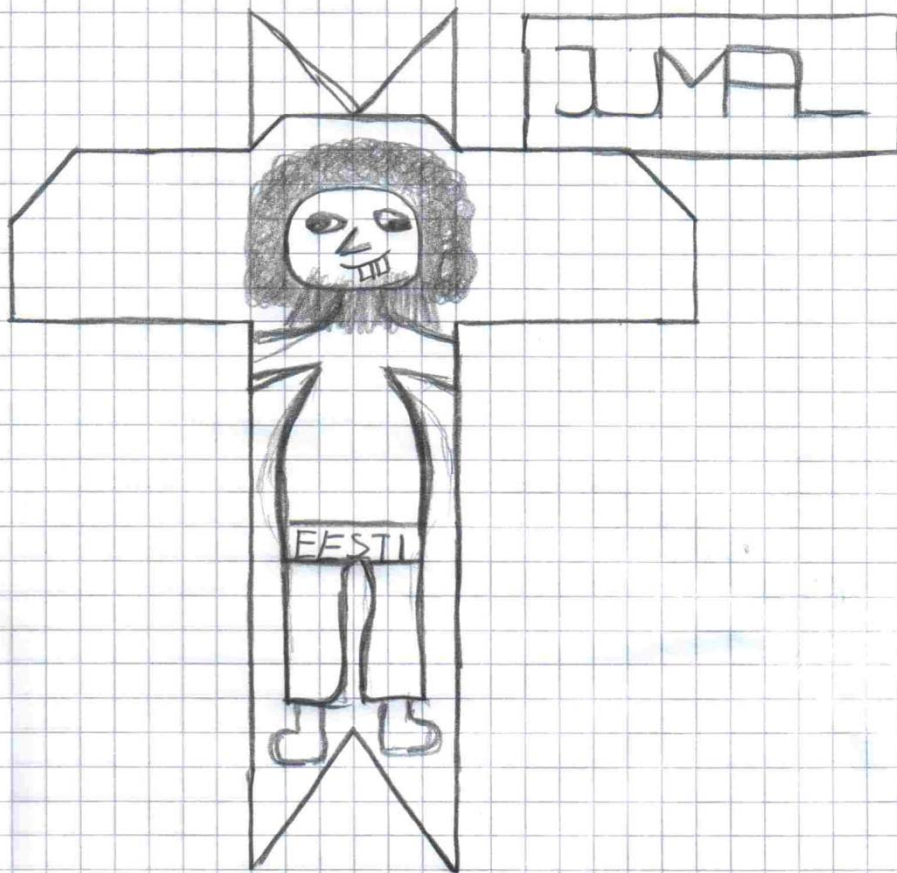
Step

Hr. Kivibigt

Siis kui jumal risti Loodi!

Marcel Pannmann